

z Florentské univerzity. Text plný termínů v uvozovkách v závěru zmiňuje vynořující se obraz starostů, kteří se při řešení otázek prostoru cítí politicky izolovaní a zmiňují obtíže, na něž naráží ve vertikálních i horizontálních vztazích.

Vcelku lze říct, že má smysl číst novou knihu Heinelta et al. (2018) samostatně i v porovnání s knihou Bäcka, Heinelta a Magniera (2006). Tematicky je o něco sevrěnější, v analytickém aparátu sofistikovanější. Problémy daného typu práce s daty, např. nejistota zobecňování při variabilní návratnosti či nezřídka slabá explanační síla nabízených modelů, se v čase příliš nemění. Z domácího pohledu je limitující omezení na města s více než 10 tisíci obyvateli. Česká republika tak v typologiích vystupuje jako země s kolektivním vedením, i když ve většině obcí se rady nevolí.

Minimálně čtyři kapitoly zmiňují americký bestseller *If Mayors Ruled the World* Benjamina R. Barbera (Yale University Press 2013). Podle něj mohou starostové sehrát hlavní roli v řešení velkých společenských výzev dneška počínaje sociální inkluzí a bezpečností až po klimatickou změnu a trvalou udržitelnost. Překvapí nás, když se z výzkumu mezi starosty evropských měst dozvíme, že čeští starostové oproti ostatním jen velmi vlažně souhlasili s tvrzením, že „místní samospráva má hlavní odpovědnost za šíření povědomí o ochraně životního prostředí mezi veřejností“? A když má dojít na spolupráci při řešení klíčových úkolů? Čeští starostové se na rozdíl od ostatních častěji přiklání k prosazení rozhodnutí na základě svých pravomocí, prestiže a politického vlivu než k přijetí role zprostředkovatele a vyjednavače, jež přivádí zúčastněné k dohodě přesvědčováním, vytvářením prostředí důvěry a poskytováním informací a pobídek.

A evropský starosta? Monografie z prvního výzkumu starostů opatrně připouští, že dochází k určité homogenizaci vládnutí na místní úrovni. Nejnapadnějším projevem bylo rozšiřování přímé volby sta-

rostů. Závěr druhé z knih vyznívá odlišně: „Evropský starosta neexistuje a možná nikdy existovat nebude. Proto bude také nutný další výzkum v (blízké) budoucnosti.“ (Reynaert et al. in Heinelt et al., s. 452). Za deset patnáct let uvidíme.

Dan Ryšavý

Daniel Topinka (ed.): Muslimové v Česku. Etablování muslimů a islámu na veřejnosti

Brno, Barrister & Principal 2016, 472 s.

Islám a muslimové se z marginalizovaného tématu rok od roku v Česku posouvají do středu pozornosti. Stále častěji fungují jako volební argument, jde o mediálně vděčné téma i prubířský kámen politických stran či neziskových organizací. Zatímco se trh plní hlubokými lidskými příběhy s výraznou linkou agresivního a násilného islámu, aktuální odborné publikace přibývají výrazně pomaleji. Můžeme tedy jediné uvítat, že kolektiv autorek a autorů pod vedením Daniela Topinky předložil v roce 2016 téměř pět set stran textu pojednávajícího o procesu etablování muslimů a islámu v Česku. Publikace nabízí celkem 21 dílčích studií, realizovaných v rámci tříletého projektu čtrnácti výzkumníci a výzkumníky s různým vzděláním a institucionálním zázemím. Především v této volbě spočívá hlavní přínos a zároveň limit celé knihy. Explicitně deklarovaná interdisciplinarita (s. 15) umožňuje nahlížet zvolené téma z různorodých úhlů a skrze rozličné výzkumné metody. Tato pestrost budí ovšem v některých případech spíše dojem roztříštěnosti. Jednotlivé studie mají nejen různou délku – některé čítají sedm stran, jiné více než třicet –, ale liší se také kvalitou zpracování, prostorem věnovaným teorii a po stylistické stránce. Zatímco některé kapitoly jsou tak převážně deskriptivní povahy a věcně poodhalují dosud neprobádaná témata, jiné trpí přebujelým jazykem

a nejasnými závěry. Části knihy a přínos i problémy jednotlivých kapitol nyní blíže představím. Kniha je rozdělena do pěti velkých tematických bloků a dále obsahuje úvod a závěr.

Úvodní pasáž knihy je především shrnutím průběhu výzkumu a přiblížením následujících kapitol. Právě na tomto místě bych vzhledem k tématu uvítala obsáhlejší a hlubší reflexi specifické (ne)náboženské situace v Česku. Implicitně je na ni odkazováno na vícerech místech knihy (například prosté konstatování na s. 12, že „pojetí islámu a muslimů je v české společnosti poměrně jedinečné“; podobně vážní vyjádření o privatizaci náboženství na s. 120, poznámka pod čarou na s. 126, stručně na s. 149 apod.), postrádám ovšem konkrétní a ucelené vysvětlení v širším kontextu. Kupříkladu krátká reflexe typických antiklerikálních postojů by byla vhodným úvodem k diskusi o stavbě mešit v některých českých městech.

První blok „Muslimové a islám po roce 1989“ čítá tři studie: „Polistopadový islám“, „Muslimové v číslech“ a „Islámské sakrální prostory“. Kapitola pojednávající o muslimech v Česku po změně režimu srozumitelně zpracovává dostupná data, tím spíše se však pozastavuji nad posledními pasážemi, jež rozebírají hermeneutickou religionistiku. Tato část je ve vztahu ke zbylému textu nadměrně komplikovaná a pro běžného čtenáře poměrně nedostupná, a tedy dle mého zbytečná. Druhá kapitola je v podstatě srovnáním relevantních výsledků Sčítání lidu, domů a bytů v letech 2001 a 2011, jež jsou v závěru konfrontovány s daty americkými. Popisnému textu lze máloco vytknout. Poslední ze tří úvodních studií přibližující islámské posvátné prostory má taktéž deskriptivní charakter. Lze vyzdvihnout snahu podat maximum informací, jež bylo za daných okolností možné zjistit (například postřehy o přítomnosti žen a dětí v modlitebnách), a poskytnutí dostatečného prostoru samotným muslimům. Dojem trochu narušují fotografie č. 12–14 neodpo-

vídající textu, neboť právě obrazový materiál je pro tuto kapitolu zásadní. Otázkou také zůstává, zda takto tematicky zaměřená studie nepatří spíše do dalšího bloku, ve kterém se rovněž pojednává o lokalizaci islámu či muslimů v Česku (věznice, hřbitovy, lázně apod.).

Druhý a nejrozsáhlejší blok se věnuje muslimům a islámu v perspektivě správy věcí veřejných. Studie číslována jako čtvrtá se krátce zabývá diskusí o případné registraci II. stupně Ústředí muslimských obcí. Podobně jako u jiných textů i zde je viditelná snaha zařadit dílčí problematiku do širšího kontextu. Je ovšem škoda, že klíčová informace o tom, že většina samotných muslimů o registraci buď nevěděla, nebo o ni nejevila zájem, a registrace se tak stala primárně agendou kritiků, je detailně rozvedena až o více než 300 stran dále (s. 413). Cílem pátého textu je poodhalit perspektivu tzv. expertů, tedy odborníků na islám a rovněž aktivistů a kritiků. V určitém ohledu se jedná o vůbec nejproblematictější kapitolu, která v mnohém reprezentuje i nedostatky knihy jako celku. Text je dlouhý a rozvláčný, v příkrém kontrastu například s předcházející strohou studií. Některé odstavce a věty (viz s. 94, 95, 97, 100, 114, 116) jsou těžko srozumitelné a zbytečně sociologizující, na vícero místech citace nesouvisejí se zbytkem textu (s. 98, 119). Pokud se (zde i jinde v knize) odkazuje na nějaké obecné teoretické práce, pak jde většinou o dílo Petera Bergera a Thomase Luckmanna *Sociální konstrukce reality*, které v originále vyšlo v roce 1966. Opravdu se autorům nepodařilo nalézt i jiné, aktuálnější zdroje, které by podpořily jejich argument? A je vůbec takový odkaz nezbytný pro podepření závěrů případové studie? Podobně jako tento konkrétní text i celá kniha lavíruje mezi snahou přinést faktické údaje bez výrazných interpretací a potřebou uchopit nejisté výzkumné pole pomocí abstraktnějších konceptů a obecných teorií.

Takto si stojí i následující dva příspěvky. Šestý text, zaobírající se perspektivou

státní správy a neziskových organizací, také trpí několika nesrozumitelnými vyjádřeními a počítá s poměrně velkou informovaností ze strany čtenáře (například bez bližšího přiblížení a překladu operuje s anglickým termínem *policy*). Nabízí přitom mnohé trefné a podstatné poznatky (např. srovnání narativů ohledně muslimů a Romů, jehož si všímají i jiní autoři, viz K. Čáda, V. Frantová. Výzkumná zpráva 1. fáze projektu *Counter-Islamophobia Kit*. University of Leeds 2017), ty je ale potřeba vyhledat v hutném textu. Naopak kapitola reflektující islám a muslimy v perspektivě obcí s rozšířenou působností je spíše přehledová a má formát kratší výzkumné zprávy. Podobně jako u jiných kvantitativních studií v rámci této knihy i zde narazili autoři na problém příznačný pro zkoumání islámu a muslimů v Česku, a to na obecně nízkou návratnost dotazníků. Následující dvě studie, otevírající problematiku muslimů jako lázeňských hostů a muslimských hřbitovů, vznikly na základě vlastní aktivní rešerše. Jedná se o nepříliš rozsáhlé, ale kvalitně zpracované explorativní studie, jež jsou v obou případech hodnotným vzhledem do tématu. Desátá studie zpracovává zprávy dvou českých bezpečnostních složek v letech 2006–2014. Podobně jako u některých jiných textů i zde postrádám odůvodnění tématu studie a volbu časového rozmezí, jinak ale zpráva přináší neobvyklý exkurz do daného období z neobvyklého úhlu pohledu. Zásadní přínos již zmiňované deváté kapitoly věnující se muslimům a islámu ve věznicích spočívá především v zaplnění bílých míst ve výzkumném terénu. Oproti zahraničí je totiž toto téma v českém kontextu zcela nedotčené. Vyzdvihnout je třeba také spolupráci s Vězeňskou službou ČR, zaměření na praktické aspekty přítomnosti islámu ve věznicích a nové poznatky, které jsou jinak čtenářům neobeznámeným s daným prostředím nedostupné (např. účelová konverze k islámu s cílem získat kvalitnější stravu).

Důkladnou práci lze rozpoznat i za dvanáctým textem zabývajícím se rituální porážkou v Česku, i zde ale autorka naráží na limit absolutní neochoty prodejců zúčastnit se výzkumu. Obava muslimů z vlastního vstupu do veřejného prostoru výrazně rezonuje celou knihou a její analýza v závěru je cenným pohledem z „druhé strany“ do diskuse o přítomnosti islámu v Česku. Třináctá studie, pátrající po zobrazování islámu a muslimů v učebnicích pro základní školy, prezentuje kvalitní textovou analýzu a vhodně navazuje na starší výzkum středoškolských učebnic (F. Polonský, J. Novotný. „Islám a jeho reprezentace v českých a slovenských středoškolských učebnicích.“ Pp. 232–249 in K. Černý. *Nad Evropou pŕlměsíc I*. Praha: Karolinum 2015). V návaznosti na tuto kapitolu otevírá čtrnáctý text téma přítomnosti muslimských dětí ve školách. Všimá si typické absence této otázky v předcházejících výzkumech a především díky vhodné zvolené metodologii přináší významné vhledy do problematiky, například když identifikuje učitelku či učitele jako klíčového aktéra (s. 223–225).

Třetí blok rozebírá islám nahlížený skrze optiku veřejnosti. Blok poměrně logicky otevírá studie shrnující veřejné mínění na základě vlastního výzkumu, jehož cílem bylo pokrytí mezer předchozích průzkumů. Text přináší očekávané výstupy, ale sděluje i poněkud překvapivý poznatek o nízké míře korelace negativních postojů k muslimům a islámu a konkrétního věku, vzdělání či místa bydliště respondenta (s. 239). Šestnáctá kapitola knihy probírá mediální kauzy v letech 2011–2013, které se týkaly islámu a muslimů a objevily se v tištěných denících. Studie je deklarovaná jako diskurzivní analýza, ale působí spíše jako souhrn článků a citací z nich, přičemž totéž je ještě jednou zopakováno v kratší verzi v závěru. Text bohužel nepřináší mnoho nového, přitom právě diskurzivní rámce by mohly vnést více porozumění do složité problematiky zobrazování islámu a muslimů.

mů v médiích. Taková analýza by však zřejmě vyžadovala mnohem větší vzorek než sledované tři roky. Podobně je limitovaná i následující studie věnující se televiznímu zpravodajství. Jedná se o souhrn způsobů zobrazování muslimů a islámu v jediném roce (2013) ve vysílání tří českých televizí a mimo jiné se zde opět objevují odkazy na Bergera a Luckmanna.

Čtvrtý a poslední blok „Muslimové a islám o sobě a o nás“ má největší potenciál oslovit i neodborné čtenáře, je nejlépe zpracován a přináší podnětně interpretovanou analýzu. Stejnojmenná osmnáctá kapitola nejprve podrobně představuje použití metodologií a následně přináší obsažné shrnutí poznatků. Jinak velmi dobře zpracovanému textu by možná slušelo použití aktuálnějších zdrojů o motivech konverze (ideálně ve vztahu k islámu), než je pionýrská práce Loflanda a Skonovda z roku 1981. Některé přímé citace by také zasloužily lepší editaci, díky které by nebyl překlad z angličtiny tak okatý. Devatenáctá studie se velmi stručně věnuje obsahu českých a slovenských interních muslimských publikací. Otázkou je, zda by z daného materiálu nebylo možné vyčíst více a zda zahrnovat i slovenské tiskoviny, když ve zbytku knihy není problematika islámu a muslimů na Slovensku vůbec zmiňována. Zajímavé závěry slibuje dvacátá kapitola, zpracovávající anketu mezi muslimy a zjišťující jejich názory o Česku a Češích. Jak je bohužel příznačné pro veškerý výzkum podobného typu, návratnost dotazníků byla i v tomto případě velmi malá. Vezmeme-li v úvahu odhadovaný počet muslimů v Česku, jenž začíná u čísla 10 tisíc, je 80 vrácených anket opravdu nevalný výsledek. Sami autoři proto důrazně deklarují, že jejich závěry nelze generalizovat. Přesto text přináší cenný úhel pohledu tím, že nechává zaznít hlasy samotných muslimů a vyvažuje tím vyznění jiných kapitol. Závěrečná studie „Náboženské pole a jeho aktéři: vymezování se, autorita a projekty“ je poměrně složitým zakončením ve

srovnání s některými předchozími krátkými zprávami. Hutně psaný text sice odráží velmi poučený vhled autorů do problematiky a odhaluje precizní metodologii, jisté zjednodušení jazyka by ovšem napomohlo vyváženějšímu dojmu z celé knihy. Různorodost jednotlivých kapitol, kterou se do jisté míry snaží stmelit závěr, totiž podněcuje opakované tázání se, komu je kniha určena a co je jejím cílem. Můžeme se ptát i opačně: s jakým očekáváním budou knihu potenciální čtenáři otevírat? Vzhledem k tomu, jaké povědomí o problematice a orientace v sociologických pojmech a teoriích se u nich očekává, půjde nejspíš o studenty či badatele. Pokud by se publikace měla dostat do rukou i méně poučenému publiku, pak jí chybí základní shrnující informace o islámu. Na předpoklad, že kniha by dle autorů mohla mít přesah i mimo akademickou obec, ukazuje také uklidňující až chlácholivý tón v závěru. Topinka zde na základě informací ze všech uvedených studií mírní obecně rozšířené obavy z „nebezpečí islámu“, především s odkazem na takřka neexistující soudržnou muslimskou komunitu a velkou etnickou diverzitu muslimů v Česku, jež znemožňuje jakoukoli, byť jen hypotetickou radikalizaci. Čtenář ovšem musí být notně vytrvalý, aby se masou textu dostal až k tomuto konstatování. Na druhou stranu, studie lze číst samostatně, neboť na sebe téměř vůbec nenavazují. Jde možná dokonce o lepší strategii než se pokoušet knihu vstřebat najednou.

Velkou devizou publikace je již zmíněná snaha poskytnout dostatek prostoru k vyjádření samotným muslimům, bez ohledu na to, zda jde o konvertity, nebo první či druhou generaci přistěhovalců. Paleta témat je velmi široká a zdá se, že se dotýká všech zásadních oblastí, které etablování islámu v české veřejnosti reflektují. Přesto ale stále zbývá řada témat, která se možná mohla objevit na úkor jiných nebo alespoň krátce doplnit uvedené (a v některých kapitolách až zbytečně opakované) informace. Přínosné by bylo například zhod-

nocení role odpadlíků v českém prostoru, tematizování islámu v armádě (s ohledem na zahraniční mise), účasti muslimů na mezináboženském dialogu, (ne)přítomnosti islámu ve vybraných gastronomických zařízeních, islámu v pojetí vysokoškolských studentů (o kterých se objevuje zmínka, že svým zájmem o výzkum často „obtěžují“ v mešitách a modlitebnách), islámu jako tématu veřejných přednášek a debat či již zmíněné srovnání situace islámu v Česku a na Slovensku.

Pro mnohé může být diskutabilní odmitavý přístup autorů k definování základních pojmů, se kterými pracují nebo na ně implicitně reagují. Tento postoj se projevuje například neochotou přesně vymezit termíny jako „muslim“, „veřejný prostor“, „tradicionalista“ či „fundamentalismus“. Je pravdou, že takový přístup umožňuje napadání některých zdánlivě samozřejmých konceptů jako „muslimská komunita“ či „islamofobie“; místy ale budí dojem, že jde pouze o dekonstrukci umožněnou empirickými zjištěními, zatímco alternativní schémata nejsou vždy jasně nabídnuta.

Jednotlivé výzkumy citované v knize byly ukončeny přibližně v polovině roku 2015. Ambiciózní a obsáhlé dílo se tak dostalo do nezáviděníhodné situace: zabývá se tématem, které se velmi dynamicky vyvíjí, a tak přináší v třaskavé době v podstatě již zastaralé informace. Imigrační vlny, fenomén tzv. Islámského státu, případy islamistického terorismu v Evropě, veřejné protesty a islám jako silně politizované téma otevírají zcela novou kapitolu, k níž se kniha zákonitě nemůže vyjádřit jinak než poskytnutím dílčích informací, které událostem předcházely. To ale vůbec není málo. Publikace je i přes výše uvedené nedostatky velmi seriózním a solidně zpracovaným základem pro rozvíjení dalších výzkumů, přičemž upozorňuje i na možná budoucí rizika a výzvy. Poskytuje rámec, ze kterého lze vycházet při dalších studiích a využívá každé dostupné informace, aby ji mohla předložit jako zdroj k vlastním

úvahám. Lze ji tedy chápat jako soubor inspirativních studií, který by neměl chybět někomu, kdo se islámem a muslimy v Česku (nejen) profesně zabývá.

Andrea Beláňová

Helena Chmura Kraemer, Christine Blasey: *How Many Subjects? Statistical Power Analysis in Research*

2nd ed. London, Sage 2016, 160 s.

Snad každý kvantitativní výzkumník si aspoň jednou položil otázku, jak velký výběr má pro svůj výzkum zvolit. Řešení tohoto problému může být nejrůznější. Nejjednodušší variantou je vzít v potaz dosud užívanou praxi („vždy jsme dělali pětistovku“) a dobré rady kolegů, toto řešení ovšem nemusí být nutně nejlepší. Zřejmě nejserióznější je vyslechnout rady statistiků, kteří v této oblasti dlouhá léta vyvíjejí nejrůznější postupy a vzorce pro určení velikosti výběru.

Znalci tohoto tématu jistě namítnou, že klasikou v oboru velikosti výběru je Cohenova kniha *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences* a jiné netřeba číst. Mají nepochybně pravdu a Cohena stojí za to číst i dnes, i když poslední vydání jeho knihy nese v roce 1988. Nicméně i přesto jsem přesvědčen, že za přečtení (i praktické využití) stojí recenzovaná kniha, jejíž hlavní autorkou je renomovaná profesorka statistiky Helena Chmura Kraemer. Autorka během své dlouhé akademické kariéry publikovala k tématu mnoho článků v nejprestižnějších časopisech a je tak jednou z opravdu povolaných osob. Ostatně zde předložená recenze se vztahuje ke druhému (výrazně upravenému) vydání, přičemž si zaslouží zmínku, že první vydání spatřilo světlo světa již v roce 1987.

Jak tedy stanovit velikost výběru aneb co je hlavní náplní knihy? Základní argument knihy (totožný s knihou Cohena) je, že pro stanovení velikosti výběru je klíčo-